

Czyż, Dorota

Polszczyzna C. K. Norwida

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 26, 177-185

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POLSZCZYŻNA C.K. NORWIDA

THE LANGUAGE OF C.K. NORWID

Celem niniejszego tekstu jest ukazanie rozbieżności między polszczyzną stosowaną przez C.K. Norwida a dzisiejszą. Rozważania skupiają się na różnicach z zakresu leksyki i gramatyki¹ (fonetyki, fleksji). Materiał wykorzystany w niniejszym opracowaniu został wyekscerpowany z tomu *Wiersze wybrane*, który opracował Mieczysław Inglot². Pisząca ma świadomość, że większość różnic między językiem wybitnego romantycznego wieszca a dzisiejszą polszczyzną wynika z istnienia innego zasobu leksykalnego i innych zasad gramatycznych oraz ortograficznych w XIX wieku i obecnie. Część rozbieżności jest zabiegiem poetyckim autora. Zbiór poddany ekscerpacji zawiera 80 utworów, które posegregowano według lat ich powstawania. Redaktor tomu podzielił go na trzy części. Pierwsza z nich obejmuje wiersze z lat 1840–1864, druga zawiera wybór utworów ze zbioru *Vade-mecum* (lata 1865–1866), natomiast trzecia to wiersze z lat 1867–1883. Wśród analizowanych tekstów są też takie, które uwzględniono w podstawie programowej kształcenia języka polskiego. Zamieszczone poniżej informacje mogą być więc przydatne uczniom analizującym utwory C.K. Norwida.

Leksyka

W zakresie leksyki szczególną uwagę zwróciła autorka na słowa, które w dzisiejszej polszczyźnie uznawane są za dawne, za archaizmy. Znaczenia owych słów sprawdzano w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod red. Stanisława Dubisza³. Jeśli słownik ten nie notował wyekscerpowanych wyrazów, wówczas sprawdzano ich obecność w starszym *Słowniku języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego⁴. Potwierdzeniem, że interesujące leksemy są dawne, jest między innymi fakt ich występowania w słowniku z połowy XX wieku i brak w słowniku współczesnej polszczyzny. Większość słów opatrzona jest w obu słownikach kwalifikatorami chronologicznymi: *daw.* lub *przestarz.*

alić (w znaczeniu *ale*)

daw. p. aliści *przestarz.* ‘spójnik wyrażający przeciwieństwo’ (SDor I 85)

---

* dr, Zespół Kolegiów Nauczycielskich w Ostrołęce

¹ Odnoszę się do *Gramatyki współczesnego języka polskiego: składnia, morfologia, fonologia*, Warszawa 1984.

² C.K. Norwid, *Wiersze wybrane* (wybór M. Inglot), Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.

³ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, Warszawa 2008 (skrót SDub).

⁴ W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa 1958–1969 (skrót SDor).

- „Tu zakończył on, *alić* wzruszenie,
Rękę mając jako oklask długą,
Podalo mu nią laur...” *Polka*⁵
„*Alić* nagle zastygnie prawica” *Wspomnienie wioski*
Zenon Klemensiewicz w *Historii języka polskiego* informuje, że „z biegiem doby nowopolskiej wychodzą z użycia albo też są w użyciu, ale jako archaizmy, spójniki i partykuły: acz; alić; aliż...”⁶.
- atoli** *przestarz. dziś podn.* ‘spójnik przyłączający zdanie lub inne wyrażenie o treści przeciwstawnej w stosunku do tego, co można wnioskować na podstawie zdania poprzedzającego; jednak; mimo to’ (SDub I 143)
„*Atoli* nie wiadomo, czy to kość? Czy kamień?” *Słowianin. Do Teofila Lenartowicza*
- azali** *przestarz. dziś podn.* ‘partykuła wprowadzająca pytanie retoryczne, zwykle zaprzeczające komunikowanej w nim treści; czyż’ (SDub I 163)
„(...) *azali* Newtonowe jabłko
Prawd nie pouczyło znamienitych?” *Do Bronisława Z.*
- bogdaj** *przestarz. p.* bodaj ‘partykuła rozpoczynająca zdania wyrażające życzenia’
‘partykuła ograniczająca lub osłabiająca’ (SDor I 588)
„Jeśli nie z lipy *bogdaj* czarnoleskiój” *Do Nikodema Biernackiego*
- by** (w znaczeniu jak) ‘partykuła przyłączająca człon porównawczy’ (SDor I 750)
„... stoczy się wąsko,
By jesienne na łąkach przedziwo” *Wspomnienie wioski*
- człek** *przestarz.* ‘z odcieniem poufałości lub lekceważenia o człowieku’ (SDub I 522)
„W nieobeznanym a gwałtownym *czleku*
Wzbudzić potrafią gniew niechrześcijański” *Wspomnienie wioski*
- gęślarz** *histor.* ‘pieśniarz przygrywający sobie na gęślach’ (SDub I 1003)
„Bawi się nimi, *gęślarz*, swobodny – szczęśliwy” *Wspomnienie wioski*
- harap** *histor.* ‘bicz z krótką rękojeścią i długimi plecionym rzemieniem, używany dawniej na psy myśliwskie’ (SDub I 1119)
„Od wschodu – mądrość-klamstwa i ciemnota,
Karności *harap* lub samotrzask z złota,
Trąd, jad i brud” *Pieśń od ziemi naszej*
- k daw.** i gw. p. ku (SDor III 448)
„Więc, myślą *k* niemu podążywszy” *Sława*
„Księżyc potrzebny jest *k* temu” *Malarz z konieczności*
- kędy** *przestarz.* zob. ‘którędy’ (SDub II 88)
„Tam, *kędy* w oknie blady płomyk świeci” *Wspomnienie wioski*
- kolebać** *przestarz.* ‘chwiać, huścić, bujać; kołysać’ (SDub II 156)
„Przeogromna chorągiew, co się wśród dymów *koleba*” *Bema pamięci żałobny rapsod*
- kwef** 2. *przestarz.* ‘nakrycie głowy zakonnicy’
3. *histor.* ‘nakrycie głowy wdów i starszych kobiet w Polsce w XVI–XVIII w.’ (SDub II 382)

---

⁵ Po cytacie podaję tytuł utworu, z którego pochodzi.

⁶ Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 1999, s. 628.

- „Chyba że wietrzyk jaki, wietrzyk dobry,
Uchyli czasem *kwefu* ...” *Epos-nasza*
- lubo** *przestarz.* ‘miło, przyjemnie’ (SDub II 475)
„Pierwszy o chwale śpiewał, *lubo* głos miał łzawy” *Autor – niezłany*
- mroczyć** *ksiązk.* ‘czynić mrocznym, przysłaniać światło; zaciemniać’ (SDub II 734)
„Wielmożna świetność kole i *mroczy*” *Wspomnienie wioski*
- naprzód** 4. *przestarz.* ‘po pierwsze, przede wszystkim’ (SDub II 829)
„Więc pokazał się *naprzód* Magdalenie” *Duch Adama i skandal*
- niżli** *przestarz.* p. niżeli *daw.* ‘zanim’ (SDor V 332)
„Więc, *niżli* szyję Twoją obnażoną
Spróbują sznury”;
„A *niżli* skona pieśń, naród pierw wstanie” *Do obywatela Johna Brown*
- okrom** *przestarz.* ‘oprócz; z wyjątkiem, wyjąwszy coś’ (SDor V 945)
„(...) dotąd nikt nie pisał do mnie,
Okrom tych kilku słów, co mam od Pani” *Pierwszy list, co mnie doszedł z Euro-
py*
- pętlica** *przestarz.* zob. pętla (SDub III 108)
„Jam pozostał bez dłoni,
Dłoń mi czarna obwiła *pętlica*” *Moja piosnka I*
- pierwej** *przestarz.* ‘wcześniej, przedtem; wpierw’ (SDub III 122)
„Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie,
Że ci ze złota statwę lud niesie,
Otruwszy *pierwej*?...” *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie*
- pomnieć** *przestarz. a. podn.* ‘mieć, zachowywać coś w pamięci, nie zapominać; pamiętać’ (SDub III 335)
„Nawet koral ust, nie *pomnę*, jak namiętny!” *Polka*
„(...) Działów autor, *pomnę*, jak to mówił ze mną” *Do Bronisława Z.*
- popsować** *daw.* ‘popsuć’ (SDor VI 1036)
„Do kraju tego, gdzie winą jest duża
Popsować gniazdo na gruszy bocianie” *Moja piosnka II*
- przedsień** *przestarz.* ‘część przednia sieni odgradzona od niej i leżąca między drzwiami wejściowymi a sienią właściwą; przybudówka kryta przed drzwiami wejściowymi do gmachu’ (SDor VII 197)
„Miasto – to *przedsień* piekielnej zatury” *Wspomnienie wioski*
przeto (w znaczeniu ‘dlatego’)
„Imię twe, mężu, czy przeto przetrwało,
Żeś senatorem był?” *Sława*
- przysionek** *przestarz.* ‘pomieszczenie przy wejściu nie służące do celów mieszkalnych; przedpokój, sień’ (SDor VII 622)
„Lecz co? Słyszę: w *przysionku* chrześzczą mekintosze” *Ostatni despotyzm*
- rychło** (tu rychlej) 2. *przestarz.* ‘we wczesnym okresie, wczesnej fazie czegoś; wcześniej’ (SDub III 1100)
„I przechodzę co *rychlej*, bardzo będąc smętnym” *Idącej kupić talerz pani M.*
- rzeźbiwny**
„Że mydło – nie jest rzeźbiwnym marmurem” *Purytanizm*
- siolo** *przestarz. a. poet.* ‘miejscowość zamieszkała przez ludność rolniczą; wieś, osiedle wiejskie’ (SDub III 123)

„Bo pola, *siola*, okopy (...)
To ślad – lub – stopy” *Moja ojczyzna*

wnijść

„Wnijdź – ma się pod wieczór” *Do Bronisława Z.*

Fonetyka

Rozbieżności dotyczą tu zarówno systemu konsonantycznego, jak i wokalicznego. Przeważają różnice samogłoskowe. Norwid stosował:

1. *é* zamiast *e*. *É* wymawiane było jako dźwięk pośredni między *e* a *y*. Ostatnia faza zaniku przypadła na dobę nowopolską. „Ale zasadniczo w 2. połowie w. XIX rozpowszechniła się otwarta wymowa *e*. (...) Ortograficznym świadectwem ostatecznego zwycięstwa *e* jest przepis Akademii Umiejętności z r. 1891⁷. W tekstach Norwida *é* występuje dość często w różnych częściach mowy:

– czasownikach:

„A w tym, coś grał – i co? zmówił ton – i co? powiê” *Fortepian Szopena*

„Bom niepiśmienny ja i mało *grzészę*

Twórczością...” *Epos-nasza*

„Ci, co człowiekiem nie mogli Cię *widziéć*” *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie*

– rzeczownikach:

„Drugi raz psotny gnom brzozową *wiéchę*

Około nozdrza koniowi *zawinie*” *Epos-nasza*

– liczebnikach:

„A lać ci będą *łyzy* potęgi *drugiej*” *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie*

„I rozmawiają z sobą struny *cztery*” *Fortepian Szopena*

– przysłówkach:

„I zagrałem...”

...i jeszcze mi *smutniéj*” *Wspomnienie wioski*

...odtąd nie postąpi *dalej*”

– przymiotnikach:

...A Ty skąd wzięłeś na te skrzypce deski,

Jeśli nie z lipy bogdaj *czarnoleskiéj*” *Do Nikodema Biernackiego*

– zaimkach:

„Gdy już jednego nie będzie sumienia

W ogromni *twój*” *Wspomnienie wioski*

„I tak być musi, choć się tak nie stanie

Przyjaźni *mojój!*...” *Moja piosnka II*

2. *ę* zamiast *q*:

„Że aż gmachem *wstrzęsła*⁸ moja siła” *Po balu*

„Tam króluj Ty! Lecz ja *usiędę* w mroku” *Śluchacz*

3. *i* zamiast *a* (ścieśnienie):

„Bo już *myśliłem*, że dzieje od trafów,

Trafy zależą od tronów” *Improwizacja...*

„Co *pomyśliłbyś* o tej pompejańskiej głowie?” *W pracowni Guyskiego*

---

⁷ Ibidem, s. 605.

⁸ W wyrazie *wstrzęsła* brak też cząstki *-nę-*: *wstrząs-nę-la*, która tworzy tu aspekt dokonany.

4. o zamiast ó:

„Tam u kwiatów zawiązką’

Owdzie stoczy się wąsko” Moja piosnka I

„Tęskno mi *owdzie*, gdzie któż o mnie stoi?” *Moja piosnka II*

„I duszą waszą – nasze-*bole*” *Spartakus*

„Wieńce ich, czy są wawrzyn? ich ciosy, czy *włocznie*?” *Sonet do Marcelego Guyskiego*

5. e zamiast a:

„Deszcz pszenicznych ziarn prószy,

Sama go doskonałość *rozmieta*” *Fortepian Szopena*

6. e zamiast y:

„(...) więcej, niż śni się filozofii o *tem*” *Do mieczy-sława*

7. e zamiast o:

„(...) do dzisiaj cię za piersi *bierą*” *Wielkie słowa*

8. y zamiast e:

„(...) podzielam trwogę o *bohaterstwo*” *W albumie*

9. brak e ruchomego:

„Deszcz pszenicznych *ziarn* prószy” *Fortepian Szopena*

„Aż do *ziarn* piasku pod stopami mymi...” *Pierwszy list...*

„Gdzie tańcowało-było wiele *mask*” *Po balu*

10. r zamiast rz: kawalery

11. s zamiast sz:

„Widzi wschód – zachód – i noc *safirową*” *Wspomnienie wioski*

12. sz zamiast ś:

„Zaś nie powiedz, iż drobną *szlę* Ci dań – tylko poezję!” *Do Bronisława Z.*

W *Historii języka polskiego Z. Klemensiewicza* czytamy, że w ciągu całej doby nowopolskiej były wahania w wymowie niektórych spółgłosek. Dotyczy to m.in. szeregu s:ś:sz⁹.

13. podwojonych głosek:

„Naczynie *szklanne* złotych pełne ryb” *Malarz z konieczności*

14. grupy głosek *yy* zamiast *j*:

„I, *dyjamentom* i we włosach kwiatom” *Sława*

„(...) cierniowy *dyjadem*” *Purytanizm*

„Tu – *dyjalog* – a rzekłbyś, że z czasu Tyrso da Molina” *Do Bronisława Z.*

15. uproszczonej grupy spółgłoskowej, w której *rnk* > *rk*:

„Flamand – byłby Anioły malował, nie *garki*” *Spółcześni*

16. głoski protetycznej *h*-:

„Tu i tam stało cztery szwadrony *hulanów*” *Epizod*

Fleksja

W utworach C. Norwida odnajdujemy inne formy zarówno w obrębie deklinacji, jak i koniugacji.

Różnice w odmianie rzeczowników są następujące:

I. W zakresie deklinacji męskiej:

⁹ Ibidem, s. 608.

– w D. l. poj. końcówka *-u* zamiast *-a*:

„Prócz może *cieniu* chłodnego nad czołem” *Klaskaniem mając...*

Proces repartycji końcówek *-a/-u* trwał przez cały XIX wiek. „W granicach do-
by nowopolskiej jeszcze w Słowniku ortoeicznym Szobera z r. 1937 czytamy, że poza
kilkoma klasami „trudno określić ściśle, które rzeczowniki męskie mają w dop. l. p. koń-
cówkę *-a*, a które *-u*”¹⁰.

– w M. l. mn. końcówka *-a* zamiast *-y*:

„*Biusta* z marmuru w wawrzynach i kwiatach” *Sława*

Z. Klemensiewicz wyjaśnia, że końcówkę *-a* miały rzeczowniki zapożyczone,
głównie z języka łacińskiego lub greckiego. Długo za poprawną uznawali ją gramaty-
cy, jednakże koniec doby nowopolskiej to czas, kiedy końcówka ta zanikła.

– w M. l. mn. końcówka *-y* zamiast *-owie*:

„Północne my syny” *Żydowie polscy*

– w B. l. mn. końcówka *-e* zamiast *-i*:

„Z ogromnej sali wyniesiono *śmiecie*” *Epos-nasza*

oraz *-a* zamiast *-y*:

„Widziałem także *okręta* rozbite” *Pierwszy list, co mnie doszedł z Europy*

Z. Klemensiewicz pisał: „Widocznie dość rozpowszechnione były w tej epoce
(tj. nowopolskiej) formy mianownika l. mn. rodzimych rzeczowników męskich z koń-
cówką *-a*, skoro od czasów Kopczyńskiego piętnuje formę typu okręta jako błędną; Ła-
zowski w 1864 r. pisał: «dodawanie zaś końcówki *-a* (...) jest błędem: urzęda, okręta;
lepiej mówić urzędy itd.» Małecki jeszcze w r. 1891 przestrzega przed tymi forma-
mi”¹¹.

– w N. l. mn. końcówka *-y* zamiast *-ami*:

„...jak nad *groby* szłocha” *Do Mieczy-sława*

Prasłowiańska końcówka *-y* w narzędniku l. mn. deklinacji męskiej stosowana
była do XVIII wieku i znikła pod koniec tego stulecia. Spotykamy ją jeszcze w XIX
i XX wieku w utartych wyrażeniach, np. przed laty, dawnymi czasy¹².

II. W zakresie deklinacji żeńskiej :

1. W D. l. poj. końcówka *-e* zamiast *-y*:

„Pomiędzy smoki wychodzi z *wieżyce*” *Epos-nasza*

Końcówka *-e* w dopełniaczu l. poj. rzeczowników żeńskich miękkotematowych
(głoska *c* była historycznie miękka) charakterystyczna dla staropolszczyzny „już na
przełomie XVII i XVIII wieku zaczęła gwałtownie ustępować końcówce *-y/-i*”¹³.

2. w B. l. mn. końcówka *-e* zamiast *-i*:

„I *czeluście* zobaczym...” *Bema pamięci...*

3. w N. l. mn. końcówka *-y* zamiast *-ami*:

„Mają pod *stopy* katakomb korytarz” *Klaskaniem mając...*

---

¹⁰ Ibidem, op. cit., s. 609.

¹¹ Ibidem, s. 611.

¹² H. Sędziak, *Cechy fleksyjne i składniowe tekstów XIX-wiecznego modlitewnika dla kobiet*
„*Bądź wola Twoja*”, w: A. Lewińska, M. Chmiel (red.), *Język – szkoła – religia*, t. III, Pelplin
2008, s. 261–278.

¹³ Z. Klemensiewicz, op. cit., s. 613.

III. W zakresie deklinacji nijakiej:

1. w N. l. mn. końcówka -y zamiast -ami:
  - „Za lada gwiazdką ze złotymi pióry” *Wspomnienie wioski*
  - „Światła przede mną, jako drogi mleczne,
  - Stoma zwierciadły w setne biegły strugi...” *Sława*

IV. Różnice w odmianie zaimkowo-przymiotnikowej

1. w B. l. poj. końcówka -ę zamiast -ą:
  - „(...) jak Ty poglądałaś na nię” *Sonet do Marcelego Guyskiego*
  - „Tej, tamtej rękę tknąwszy marmurowę” *Klaskaniem mając...*
 W XVIII wieku nastąpił proces zastępowania odziedziczonej z przeszłości końcówki -ę przez -ą. Przez długi czas utrzymywały się obie końcówki, jak twierdzi I. Bajerowa, były „używane na równi”¹⁴.
2. w N. l. mn. przymiotników końcówka -emi zamiast -ymi:
  - „Ze źródłami ametystowemi” *Cacka*
  - „(...) z włosami płowemi” *Żydowie polscy*
 W dobie średniopolskiej w narzędniku l. mn. istniały równoległe formy z pierwotnym

-ymi/-imi i wtórnym -emi, które w dobie nowopolskiej stało się przeważające¹⁵. Ustalenie wyłącznie końcówek -ymi/-imi dokonało się w 1936 roku.

Różnice dotyczą także form imiesłowowych. W imiesłowie przymiotnikowym biernym występują u Norwida końcówki -an, -on zamiast -any, -ony:

- „I porwan jest ku złotym na niebie plejadom” *Autor – nieznany*
- „Ze pyton-stary zrzucen do otchłani” *Socjalizm*

W zakresie koniugacji zastosowanie:

1. w 3. os. l. poj. końcówki:
  - a) -i zamiast -a:
    - „Ze ci dwa groby stawi lud nieszczerzy” *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie*
  - b) -wa zamiast -je (zrównanie tematu czasu teraźniejszego z tematem czasu przeszłego):
    - „Ojczyzna moja nie stąd wstawa czołem”
    - „Ani się złamać dawa żalem” *Rymy dorywcze*
  - c) -a zamiast -uje:
    - „Gdy swe klejnoty zdejmą (...)
    - Poddejma* tylko wachlarz swoją ręką małą” *Spółcześni*
2. w 1 os. l. mn. czasu teraźniejszego i przyszłego końcówki -ym zamiast -ymy:
  - „Rękami nikłych walczym rozbójników” *Wspomnienie wioski*
  - „Nam, co za prawdą gonim ...” *Epos-nasza*
  - „I powleczem korowód...” *Bema pamięci...*

W dobie staropolskiej końcówka -my w 1. os. l. mn. pojawiła się obok dawnej końcówki

-m, która na początku doby nowopolskiej była już rzadkością, stosowali ją jednak znani pisarze doby oświecenia (A. Naruszewicz, J.U. Niemcewicz, I. Krasicki, także J. Wy-

¹⁴ I. Bajerowa, *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 88.

¹⁵ Z. Klemensiewicz, op. cit., s. 617.

bicki w *Mazurku Dąbrowskiego*)¹⁶. Sporadycznie używano jej jeszcze w drugiej połowie XIX wieku¹⁷.

3. w 3. os. l mn. w aspekcie dokonanym cząstki tematotwórczej *-nę-* (ucich-nę-li):

„Gdy drugi wszedł śpiewak stroną drugą (...)

Ucichnęli...” *Polka*

4. innej niż obecnie formy trybu rozkazującego:

„Stań na nim, *spójrzyj*, a dreszcz lodowaty

zatrzęsie ciałem i członki namaści” *Wspomnienie wioski*

W utworach C.K. Norwida jest jeszcze mnóstwo innych różnic w zestawieniu z dzisiejszą polszczyzną. Autor stosował na przykład końcówkę osobową z zaimkiem względnym, a nie z czasownikiem:

„których-em z dziejów twych nałapał” *Epos-nasza*

Używał czasu zaprzeszłego:

„Chorał ucichł był nagle...” *Bema pamięci...*

„Gdzie tańcowało-było wiele mask” *Po balu*

„Z początkiem XX w. dowiadujemy się od Kryńskiego: „W nowszej polszczyźnie formy tego czasu spotykają się rzadko; widocznie wychodzi on z użycia i miejsce jego zajmuje zwykły czas przeszły”¹⁸.

Norwid posługiwał się innymi niż obecnie przedrostkami, np. *prze-*, *od-*, *z-* zamiast *za-*, *od-*:

„I tu *przemilkł* – bowiem śpiewak owy (...)

swym laurem skinął” *Polka*

„I *odpomnę* karty mojej księgi” *Rymy dorywcze*

„Maleńkich dwoje dzieci (...) zabawiało się wzajem *złankami* rozbitej szyby” *Do Bronisława Z.*

Analiza języka tekstów C.K. Norwida wykazuje dużo różnic z dzisiejszą polszczyzną ogólną, między innymi w zakresie leksyki, fonetyki, fleksji. Stosowane formy są często typowe dla XVII czy XVIII wieku. Różnic tych mogłoby być jeszcze więcej, gdyby nie modernizowanie tekstów przez wydawców, o czym czytamy we wstępie do tomu *Vade-mecum* wydanego w serii Biblioteki Narodowej¹⁹.

---

¹⁶ Ibidem, s. 619.

¹⁷ A. Małecki, *Gramatyka języka polskiego szkolna*, wyd. 4, Lwów 1891, s. 73.

¹⁸ Z. Klemensiewicz, op. cit., s. 620.

¹⁹ Wstęp opracowany przez J. Ferta, cz. IV. Uwagi wydawnicze, w: C. Norwid, *Vade-mecum*, Wrocław 1990, s. CXIII–CXXXIII.

BIBLIOGRAFIA

- Bajerowa I. 1964.** *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Doroszewski W. (red.) 1958–1969.** *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa.
- Dubisz S. (red.) 2008.** *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa.
- Fert J. 1990.** Wstęp, w: C. Norwid, *Vade-mecum*, Wrocław.
- Klemensiewicz Z. 1999.** *Historia języka polskiego*, Warszawa.
- Małecki A. 1891.** *Gramatyka języka polskiego szkolna*, Lwów.
- Norwid C.K. 1991.** *Wiersze wybrane* (wybór M. Inglot), Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Sędziak H. 2008.** *Cechy fleksyjne i składniowe tekstów XIX-wiecznego modlitewnika dla kobiet „Bądź wola Twoja”*, w: A. Lewińska, M. Chmiel (red.), *Język – szkoła – religia*, t. III, Pelplin.

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule ukazano różnice między polszczyzną obecną a współczesną C.K. Norwidowi. Autorka skupiła się na rozbieżnościach w zakresie leksyki i gramatyki, tj. fonetyki i fleksji. Materiał źródłowy stanowią utwory pochodzące z tomu *Wiersze wybrane* w opracowaniu M. Inglota z 1991 roku. Część słownictwa, którym posługiwał się C. Norwid, w dzisiejszych słownikach polszczyzny ogólnej opatrzone jest kwalifikatorami *dawne* czy *przestarzałe*. Analiza języka interesujących tekstów wykazuje dużo różnic z obecną polszczyzną także w zakresie fonetyki i fleksji. Stosowane formy są często typowe nie tylko dla XIX, ale także dla XVII czy XVIII wieku.

SŁOWA KLUCZOWE: językoznawstwo, słownictwo, gramatyka, Norwid

SUMMARY

The aim of this article was to present the differences between the present day Polish language and the one used by C.K. Norwid. The author highlighted lexical and grammatical discrepancies, focusing on phonetics and inflection in particular. The source materials were the poems included in the *Wiersze wybrane* poetry volume, compiled by M. Inglot in 1991. A part of the vocabulary used by Norwid is classified as *obsolete* or *out of date* in contemporary dictionaries. Language analysis of the relevant excerpts reveals plenty of differences when confronted with the present day language, also with regards to phonetics and inflection. The forms applied by the poet are typical of the XIXth, as well as XVIIth and XVIIIth century.

KEYWORDS: linguistics, vocabulary, grammar, Norwid